

A néprajzkutatás helyzete

— Egy kerékasztal-értekezlet tanulságai —

A nagy társadalmi változások, a termelés modernizálódása, az ipar és iparművészet térhódítása következtében az elkallódás veszélye fenyegeti a gazdag néprajzi anyagot. A gyűjtés, feldolgozás égető szükségességgé vált. Négy múzeum — a csíkszeredai, székelyudvarhelyi, gyergyószentmiklósi és székelykeresztúri — munkaközössége erejét megfeszítve igyekszik menteni a menthetőt. De a néprajzi gyűjtés csak az ő feladatuk-e? A sürgős tennivalók megoldásának módjait, a lehetőségeknek és szükségeknek megfelelő lépéseket tisztázni — mindez csak rájuk tartozik-e? — Ezekre a kérdésekre keresve a választ, gyűlt össze kerékasztal-értekezletre a megye négy múzeumának igazgatója — János Pál Csíkszeredából, Ferenczi Géza Székelyudvarhelyről, Molnár István Székelykeresztúrról, Kovács Domokos Gyergyószentmiklósról — május végén a Hargita szerkesztőségében. A tanácskozás során felmerült problémákat, következtetéseket próbáljuk itt összegezni.

A MÚZEUMOK SAJÁTOS PROFILJA

Átszervezik a múzeumokat. Mindenik sajátos profillal rendelkezik majd: az erdőgazdálkodás néprajzát a gyergyói, a tájegység népművészetét a csíki, a foglalkozások néprajzát a keresztúri mutatja be, míg a székelyudvarhelyi múzeum alapkiállításai történelmi jellegű lesz. A profilálásnál a múzeumok lehetőségeit, a muzeológusok érdeklődésének irányát vették figyelembe. Örvendetes, hogy egyik múzeumigazgató sem értelmezi mereven a szakosítást, — az arcélt meghatározó kiállítást alapnak tekinti csupán. Ezért nem mond le például gazdag népművészeti anyagának kiállításáról a történelmi múzeumává váló székelyudvarhelyi múzeum, sem a néprajzi gyűjtés folytatásáról. A néprajz, népművészet (ha egyáltalán szét lehet választani ezt a kettőt) ügyének mindenképpen nyernie kell.

HOGYAN VÁLHAT TÖMEGMOZGALOMMÁ A GYŰJTÉS?

A megye egyre több községében végeznek gyűjtőmunkát az értelmiségiek (mindenekelőtt a tanárok). Céljuk falusi, községi (mikro)múzeumok létrehozása. Csíkszentdomokoson már megvalósult a terv, Zetelakán iskolai múzeum létesült, a kászonalitzi iskolának is értékes néprajzi gyűjteménye van. Folyamatban az etédi múzeum létrehozása. Az

Csíki öregház, székykapuval

elkövetkezendő években előreláthatóan a kis falusi múzeumok egész sora nyitja meg kapuit látogatói előtt. Kiszélesedik a gyűjtés. Szakavatott gyűjtőkre van szükség. De sem a főiskolák, sem a líceumok tanterveiben nem szerepel a néprajzi gyűjtés metodikája.

Megoldásnak látszik az az elgondolás, miszerint a pedagógiai körökön tartanának felkészítőket a tanerők számára, hogy azok a tudományos kívánalmaknak megfelelően kezdhessék meg, illetve folytathassák gyűjtőmunkájukat. Mert annak ellenére, hogy mind többen és többen csatlakoznak a néprajzi gyűjtők táborához, sokszor a legegyszerűbb tennivalókról is megfélemeznek. Csak gyűjtenek, gyűjtenek. De nem rögzítik sem a gyűjtés helyét-idejét, sem a gyűjtött tárgyak nevét, s elhanyagolják a tárgyak történetére és funkciójára vonatkozó adatok feltüntetését. Ma még nagyon természetesnek tűnik, hogy például a csép-

hadaró az cséphadaró, s bár csak elvéve használják, nem szükséges — vélik — leírni szerepét, hiszen ismeretes. A jövő szempontjából azonban igenis szükséges, mert teljesen kiveszhet a köztudatból. Ezért fontos, hogy a gyűjtés eleget tegyen a tudományosság elemi szabályainak. Megjegyeztük, hogy jelenleg a megye négy „központi” múzeumi anyaga jelentős hányadának eredete is tisztázatlan, s éppen azért, mert a régi gyűjtők — lelkes munkájuk közben — „megengedtek” maguknak annyit, hogy eltekintsenek a gyűjtött tárgyak leírásától. Ilyen eset nem ismétlődhet meg; a napjaink nagy változásai folytán beállott sürgősségi állapot sem mentség a hanyagságra.

Hargita megye négy „központi” múzeuma képtelen átfogni, gyűjtőmunkáját kiterjeszteni a megye egész területére. S bár falvakon még nagyon sok minden fellelhető, nap mint nap értékek pusztulnak el, mert a négy kis munkaközösség nem lehet mindenütt ott, bizonyos irányú gyűjtőmunkáját nem szakíthatja meg, nem válhat munkája szerelenné. Annál is inkább, mert a gyűjtéssel párhuzamosan kell haladnia az anyag tudományos feldolgozásának, hogy tanulmányok betűi is őrizzék a népi kultúra kincseit. (Egyelőre, természetesen, nincs mód átfogó tanulmányok megírására, éppen a gyűjtés szórványossága következtében.)

Egy dolog marad hátra: az értelmiségiek mozgósítása, felkészítése, a gyűjtés szervezett összefogása (az összes kulturális intézmények, elsősorban a Népi Alkotások Házának támogatásával). A néprajzi gyűjtés csak így válhat tömegmozgalommá; így érheti el a kívánt eredményeket.

A „KÖZPONTI” MÚZEUMOK ÉS A GYŰJTŐK KAPCSOLATA

Ez a probléma véleménykülönbségre adott okot a bevezetőnkben említett tanácskozáson. Mert jó, hogy a csikszeredai múzeum éppúgy foglalkozik a gyűjtők seregének nevelésével, mint a székelyudvarhelyi, a székelykeresztúri éppúgy, mint a gyergyószentmiklósi, — de mi lesz akkor, amikor a gyűjtés eredményei kezdenek megmutatkozni (a tömegmozgalommá vált gyűjtésről van szó)? Kié lesz az összegyűlt anyag?

Elismerjük a kisebb — falusi, iskolai — múzeumok létjogosultságát. De vajon célszerű-e, ha az anyag ott marad, ahol találták?

Három különböző, részint egyező válasz hangozott el e kérdésekkel kapcsolatosan. Kettő szigorúan a lelet „birtoklási” jogát fejtegette: az ügy érdekében bizonyos áldozatokat kell hoznunk (mármint a „központi” múzeumoknak), le kell mondanunk a községi értelmiségiek gyűjtésének eredményeiről, — s az értékesebb daraboknak feltétlenül nálunk (mármint a „központi” múzeumokban) van a helyük. A harmadik válasz mindenképpen körültekintőbb: a négy jelentősebb múzeum legyen amolyan összefogó intézmény (értve a szakmai összefogást), mely a vidéki gyűjtőkkel, gyűjtőcsoportokkal együtt igyekszik feltérképezni Hargita megye tájegységeinek — szellemi és tárgyi — néprajzát (népművészetét). Úgy kell kinevelni a gyűjtők seregét, úgy kell együtt dolgozni velük, tudatosítani bennük, hogy szükséges a gyűjteményeknek nagyobb tájegységenként való bemutatása —, hogy elismerjék a „központi” múzeum szerepét. Az összegyűjtött értékek „birtoklása” nem adhat okot viszálykodásra, mert az veszélyezteti az általános sikert.

Ha nincs megértés, összhang a múzeum és a gyűjtők között, el kell vetnünk a kis falusi múzeumok létesítésének lehetőségét. Kár volna. A jelenleg létező falusi múzeumok szép és biztató eredményei bizonyítják, hogy a kezdeményezés jó. Tehát létüket ápolnunk kell. Az viszont abszurdum volna, hogy például egy Csíkszeredában járó szakember, turista, érdeklődő csak azért kiutazzék Menaságra — mondjuk —, hogy megtekintse azt a háromszázéves csempét, amit a falu határában találtak. A példa teljesen légből kapott, de úgy véljük, találóan érzékelteti, hogy a vidéki gyűjtőknek önként kell lemondaniuk egyes darabokról — a „központi” múzeum javára.

Más oldalról szemlélve a kérdést, nyilvánvaló, hogy a négy múzeum kiállítási felülete meglehetősen kicsi, raktározási problémákkal küzdenek, — következőképpen káros feleslegesen túlszűfolni (amúgy is túlszűfoltak!) raktáraikat és kiállítási termeiket.

AZ ANYAG ÉRTÉKESÍTÉSE (AVAGY: A NÉPRAJZ, NÉPMŰVÉSZET ÉS A TURISZTIKA KAPCSOLATA)

Kerekasztal-értekezletünkön a néprajzi (népművészeti) anyag két-fajta értelmezésére került sor. Egyrészt a kereskedelmi szempont, másrészt a múzeumok népnevelő tevékenysége került előtérbe.

Mit lehet eladni a megye különböző tájegységeinek összegyűjtetlen anyagából? — A turisták szívesen visznek magukkal emléktárgyakat arról a vidékről, ahol megfordulnak. Nos, érdeklődésük egyik vonala a népi kultúrák felé irányul. Fából készült sőtartóinknak, kupáinknak, faragott pásztorbotjainknak nagyobb bece van szemükben, mint a kristályvázáknak, aranyozott sétatálcáknak. Felmerült annak lehetősége, hogy a fentebb említett tárgyakból eladásra is jutna, olyan tartalékaink vannak belőlük. Lehet, hogy igaz. Sőt az is, hogy a pásztor, ha eladja botját, másikat farag helyébe. De vajon, olyan értékes-e az újonnan faragott bot, mint az, amelyiket nagyapjától örökölt? Vajon, ha törvénytelen vagy féltörvénytelen rászabadítjuk a turisták mohó tömegét jelenleg még nagy számban található néprajzi értékeinkre, meddig lesz okunk derülátásra? Nem sokáig. Nincs más megoldás, mint az, hogy lemondjunk az értékesítésnek erről a módjáról, vagy nagyon is körültekintően éljünk vele.

Másként állunk a népművészettel. Ha motívumait összegyűjtöttük és gyűjtjük rendszeresen, termékeiből el is adhatunk, hiszen nap mint nap újratemelődik.

A továbbiakban — kitérőként, de a témával szoros kapcsolatban — essék szó népművészetünk elkorcsosításáról. Annak ellenére, hogy tagadnók változásait, ragaszkodnunk kell bizonyos fokig a hagyományokhoz. Kisipari szövetkezeteink műhelyeiben a népi motívumok felhasználása, maga az alkotás nem az anyag kívánalmainak megfelelően történik. Például a varrottas-technikát alkalmazzák szöttesek esetében is. Nem is beszélve arról, hogy a különböző helységekre jellemző motívumok összekeverednek, a keresztúri szövőnö kezébe kalotaszegi mintát adunk, a dánfalvi ugyanazt szövi, mint a kászoni. S ez utal arra, hogy a szövetkezetek vezetősége nem fordít gondot a népművészeti termékek helyi sajátosságából fakadó többletértékére. A vásárló nem óhajt ugyanolyan termékek között válogatni Csíkszereda, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Gyergyószentmiklós üzleteiben.

*Korondi korszó
(id. PÁLL LAJOS munkája)*

ben a vonatkozásban múzeumaink még nem tettek meg minden tőlük telhetőt. A gyergyószentmiklósi múzeum fennállásának tizenöt évében egyetlen egyszer állította ki — ez év tavaszán — a tájegység tárgyi néprajzának darabjait. Vigasztaló, hogy a kiállított anyag igen gazdag. — a fafeldolgozás, molnár-, kovács-, szücs-, fazekasmesterségek szerzsámai csaknem összességükben mutatkoznak be. A csíkszeredai múzeum egyelőre még nem akar kirukkolni a közönség elé, annak ellenére, hogy gazdag népművészeti anyaggal rendelkezik. Úgymond, a mentőmunka áll figyelmének középpontjában. Ez helyes is, csak hogy a múzeumnak mint kulturális intézménynek, a közönség neveléséről sem szabad megfeledkeznie.

Többet tett az anyag népszerűsítését illetően a székelyudvarhelyi és főként a székelykeresztúri múzeum. Az előbbi gyakran rendezett népművészeti kiállításokat, az utóbbinak pedig, átgondolt munkaszervezéssel, sikerült teljességet elérnie a bizonyos területeken végzett néprajzi gyűjtésben (állandó jelleggel kiállította mindazokat a népi ipari szerkezeteket, amelyeket a megye területén használtak).

Falumuzeum létesítésére nincs lehetőség. De arra igen, hogy jelentős turisztikai pontjainkon a Turisztikai Hivatal a vidékre jellemző, olyan építészeti stílusban emelt házakban fogadja vendégeit, amelyeknek nemcsak külső formájuk, de berendezésük is sajátos. Ezáltal zamatot adhatnánk vendéglátásunknak, és elérnénk bizonyos múzeumi célt.

S a székelykapuk. Némelyik megrokkán. Gazdája kiemeli és eltűzeli. Nem jelent már értéket számára. Azonban, milyen jó érzéssel zárandokolna el a látogató valamelyik üdülőhelyünkre, ahol tucatjával köszöntenek a vidék jellegzetességét kifejező székelykapuk. Nem kétséges, a székelykapuk sok-sok vendéget csábítanak ide minden vidékről, s arról beszélnének, hogy a népművészetének eme remek darabjait nem hagyja veszni, kidőlni, elhamvadni a gondos jelen.

A néprajz, népművészet kincseinek értékesítése: kiállítások múzeumaink termeiben, csarnokaiban. Láttatva a közönséggel népi kultúránk kincseit, hozzájárulnak a tömegek művelődésének ügyéhez. Sajnos, eb-

NEHEZEN BIRKÓZNAK

Mintegy végszóként írjuk le ezeket a sorokat: Hargita megyei múzeumaink a néprajz (népművészet) kutatásában, értékesítésében nehézségekkel küzdenek. Nincsenek szakembereik, etnográfusnak képzett etnográfusaik. Ezért főiskolai oktatásunkat illeteti bírálólat. Nincsenek megfelelő kiállítási termek, vagy nem rendelkeznek elegendő teremmel.

Nem csoda, hogy az összegyűjtött anyag nagy része szűk raktárakba zsúfolva vár jobb sorsra. S hiába a szándék, még távol van a megoldás, a tényleges siker: amikor négy múzeumunk a tömegnevelés hathatós intézménye lesz s megbirkózik a néprajzi gyűjtés nehéz feladatával, az anyag értékesítésével, feldolgozásának munkájával. Megfelelő, sok irányból jövő támogatás nélkül talán sohasem örvendhetünk ennek a sikernek.

BALÁZS ANDRÁS

Küsmödi díszített padlóöntöző